

components of the vocal performance, distinguishing the correct sound reproduction from the wrong one. Due to the analytical mental operations that are taking place, the future singer actively develops mental abilities, vocal hearing and musical-aesthetic taste.

The focus is made on the fact that mutation of voices occurs in adolescence and it is proved that the entire singing process must be adapted to the physical abilities of children and the peculiarities of their psyche. Further study of the chosen topic provides for the actualization of such issues as: formation of value orientations of teenagers, provision of axiological leverages of vocal training of the younger generation, etc.

Keywords: *teenagers, singing, teaching singing, musical-aesthetic taste, formation of musical-aesthetic taste.*

УДК 373.016.139

Лю Цзін

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ВОКАЛЬНОГО СЛУХУ ПІДЛІТКІВ

Стаття розкриває питання розвитку вокального слуху дітей підліткового віку в процесі вокально-хорового навчання. Визначено значення співацького навчання підлітків в умовах загальноосвітньої школи. Проведено функціональний аналіз процесу розвитку вокального слуху дітей підліткового віку. Основними функціями цього процесу визначено світоглядно-особистісну, естетично-розвивальну, культуротворчу, емоційно-гедоністичну, пізнавально-виховну. Обґрунтовано необхідність широкого використання означених функцій в процесі вокально-хорового навчання підлітків.

Ключові слова: *співацьке навчання, підлітки, функції, розвиток вокального слуху.*

На сучасному етапі розвитку суспільства на фоні соціально-економічних та політичних змін потребує перегляду та удосконалення система освіти, адже необхідність у вихованні інтелектуально та естетично розвиненої особистості є одним з найважливіших її завдань. Завдання навчання і виховання підлітків диктуються вимогами сьогодення і розглядаються у контексті освітніх процесів, спрямованих на розвиток особистості.

Розвиток особистості засобами мистецтва обґрунтовано в роботах М.Бахтіна, В. Бутенка, Л. Виготського, М. Кагана, Д. Лихачова, Л. Масол, В.Медушевського, В. Орлова, О. Рудницької та інших науковців. Науковці відзначають також вплив вокально-виконавської діяльності на всебічне виховання та музично-естетичний розвиток дітей (Е. Абдуллін, Ю. Алієв, О.Апраксіна, Б. Асаф'єв, В. Ємельянов, Д. Огороднов та ін.).

Відзначаючи підвищення інтересу підлітків до вокального мистецтва, на жаль, доводиться констатувати, що через відсутність позитивного впливу та належного контролю з боку сім'ї та школи відбуваються певні негативні процеси у сучасному молодіжно-підлітковому середовищі, що веде до поглиблення їх морально-ціннісних деформацій (О.Панагушина). Дослідники музичної педагогіки привертала увагу до питання формування звуковисотного, гармонічного, тембрового слуху, метро-ритмічного відчуття, особливостей музичного сприйняття, багатоголосного співу. Розвиток же вокального слуху залишався невирішеною проблемою в музичній педагогіці загальноосвітньої школи, незважаючи на ряд досліджень у цій галузі.

Мета статті полягає у визначенні основних функцій співацького розвитку підлітків на вокально-хорових заняттях.

Враховуючи вищезазначене, основними функціями співацького навчання підлітків виступають: світоглядно-особистісна, естетично-розвивальна, культуротворча, емоційно-гедоністична, пізнавально-виховна.

Щодо світоглядно-особистісної функції, варто зазначити наступне. Виходячи із сутності вокального слуху підлітків, відзначаємо, що розвиток його відбувається у результаті активної розумової діяльності, яка забезпечується глибиною естетичного сприйняття. Розумова діяльність передбачає активізацію таких психологічних процесів, як

уява, музична пам'ять, увага та мислення, що характеризує підлітковий вік, що забезпечує світоглядно-моральний розвиток підлітків, і з чого доцільно виходити у музично-навчальній роботі з ними, адже у цей період передбачається широке і глибоке духовне та соціальне зростання.

Вплив музичного мистецтва носить спрямований особистісно-соціальний характер, передбачає накопичення численних художніх вражень. Вони накладаються одне на одне, поступово збагачуються і заглиблюються, і, таким чином, викликають у дітей інтерес і потребу в осмисленні нових музичних вражень. Суперечливі процеси, що відбуваються у системі ціннісних орієнтацій сучасної молоді, від яких залежать зміст, методи і форми роботи з ними розкрито у дослідженнях О. Биковської, А. Волохова, В. Кочергіна, І. Лавриш І. М., О. Музики, В. Оржеховської, М. Рожкова та інших науковців.

Як зазначає І. Лавриш, вироблення еталонів цінностей, емоційне оцінювання їх з точки зору мистецтва розширюють власний досвід та світогляд підлітків, а художні емоції дають змогу усвідомити цінність явища або дії, що сприяють їхньому емоційно-ціннісному самовизначенню. Саме система цінностей людини, на думку О.Музики, визначає «цілісність її особистості, оскільки одним своїм вектором вона спрямована в минуле, на життєвий досвід, а іншим – у майбутнє, виконуючи прогностичну функцію, спрямовуючи активність суб'єкта, визначаючи його життєву позицію» [4, 55]. Діяльність з формування цінностей становить розвиток людини (Дільтей). Для нашого дослідження важливим є те, що кожному віковому періоду відповідають свої цінності, значимість яких зростає з віком людини.

Із світоглядно-особистісною функцією тісно пов'язана естетично-розвивальна. Як зазначає Лі Сянчжень, першочерговим завданням педагогіки мистецтва сьогодення є повернення учнів у світ музично-естетичних цінностей. Тому в процесі співацького навчання ставлення школярів до музичного мистецтва повинно набувати якомога більшої естетичної орієнтації. Ураховуючи, що предметом нашого дослідження є розвиток вокального слуху підлітків, ця думка набуває особливого значення.

Проблема естетичного розвитку школярів завжди турбувала українську педагогічну думку, про що свідчить, зокрема, спадщина А. Макаренка та В.Сухомлинського. На сучасному етапі в межах нашого дослідження заслуговують на увагу праці з музичної естетики, художньо-естетичного виховання учнів, формування їх естетичних орієнтацій (М.Каган, М.Кір'ян, І.Лавриш, Л.Сбітнева та ін.).

На фоні зниження рівня художньо-естетичних потреб підлітків, яке спостерігається у наш час, спілкування з вокальними творами високого художнього рівня сприяє розвитку всіх форм їхньої естетичної свідомості. У процесі розвитку вокального слуху – це знайомство з вокальною класикою, що сприяє розширенню художнього сприйняття, формуванню естетичних ідеалів. У процесі вокальної діяльності в підлітка розвивається здатність не тільки розуміти і відчувати прекрасне, а й бажання творити прекрасне. А розвиток здатності до естетичного сприйняття творів мистецтва, накопичення музично-художнього досвіду, сформованість музично-естетичних смаків, спрямовують підлітків до становлення музичної культури як частини його духовної культури.

Тому наступною функцією ми визначили культуротворчу. Навчально-музичну діяльність необхідно розглядати як спосіб і процес освоєння школярами музичної культури, формування естетичного ставлення до неї. Важливо, щоб кожен підліток опановував через мистецтво досвідом духовного спілкування зі світом, реалізуючи свої художні потреби та інтереси. [7, 21].

Через діяльність, діалог, полілог культура, що включає як важливий компонент музичне виховання, сприяє розвитку і саморозвитку підлітків. А інтеграція освіти і культури передбачає становлення підлітка як особистості, здатної до творчої самореалізації на основі сформованих музично-естетичних смаків, знань, потреби в активній музичній діяльності. У підлітковому віці спостерігається підвищена потреба в емоційному насиченні, що співпадає з розвитком здатності мислити художніми образами, з розвитком емоційної сфери. У цьому контексті у функціонально-процесуальному складі розвитку вокального слуху підлітків доцільно виділити емоційно-гедоністичну функцію.

«Від почуття до думки, через емоційне до раціонального – такий шлях впливу мистецтва на людину» [6, 154]. Відомо, що емоційність є однією з найхарактерніших рис музичного мистецтва. Емоційна сила мистецтва полягає в естетичній досконалості, художній завершеності і виразності художнього образу. У цьому контексті варто відзначити глибокий емоційний вплив на підлітків вокального мистецтва, що обумовлює необхідність розвитку в них вокального слуху як засобу формування їх вокальної культури, музично-естетичного становлення. Питання емоційно-гедоністичної сфери вокальної творчості та вокальної підготовки детально розглядали, зокрема, українські науковці О. Єременко та Л. Василенко. Доречно підкреслити, що позитивні емоції ефективно впливають і на самі процеси співу та постановки голосу, збільшують саму енергетику вокаліста, підвищують його життєвий тонус. Водночас, саме спів був споконвічною формою прояву внутрішнього емоційного стану людини.

Розвиток емоційної сфери, який починається в цей період, тісно пов'язаний з інтелектуальним розвитком підлітка, тож наступна, виокремлена нами функція – пізнавально-виховна. З процесом пізнання пов'язаний постійний потяг до знань, який зумовлений інтересом. Інтерес Л.Божович визначає як потребу у знаннях, що орієнтує людину в навколишній дійсності і проявляється в особливому емоційному стані [3, 99].

Як відомо, необхідним етапом пізнання є сприйняття. В. Назайкінський зазначає, що музичний твір (в тому числі вокальний) може сприйматися на основі конкретного життєвого досвіду – вражень, умінь учнів [5, 203]. Пізнавальне значення музики визначається тим, що вона допомагає краще сприймати всі відтінки і звукове багатство життя, усі його звукові прояви. Сприйняття художнього твору, намагання усвідомити отримані враження активізує мислення, спонукає до пізнавальної діяльності. Особливості пізнавальної діяльності та способи її активізації розглядали Н. Бойко, Т.Головань, В. Кобаль, В. Лозова, Н. Морозова та інші науковці.

У процесі розвитку вокального слуху підлітків особливого значення набуває соціально-психологічний фактор (фактор середовища), а також ступінь музичної обдарованості. Досліджуючи суть поняття «середовище», ми звернулися до довідкових джерел, зокрема до Великого тлумачного словника сучасної української мови. Серед безлічі тлумачень цього поняття, в контексті нашого дослідження ми зупинилися на декількох, що розкривають чи пов'язані з життєдіяльністю людини. Отже, середовище – це:

«сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму». В середині цього визначення варто звернути увагу на навколишнє середовище (довкілля), яке розуміється як «сукупність природних, техногенних та соціальних умов існування людського суспільства»; «соціально-побутові умови життя людини; оточення», всередині якого виділено навколишнє соціальне середовище – «сукупність людей, пов'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів тощо» [2, 1309].

Ураховуючи вищенаведені визначення, зауважимо, що соціальне середовище в межах соціальної педагогіки розглядається як сукупність соціальних умов життєдіяльності людини. «...Сім'я, школа, засоби масової інформації, інші соціальні інститути, різні мікросередовища, культурні традиції тощо – у взаємодії визначають процес соціального формування особистості» [1, 9]. Під впливом соціального середовища формуються духовні цінності особистості.

Тож фактор середовища (соціально-психологічний фактор) пов'язаний з проблемою соціалізації особистості: середовище, власне, забезпечує соціалізацію індивіда шляхом навчання і виховання (О.Сергеєнкова, О.Столярчук, О.Коханова, О.Пасєка та ін.). Під соціалізацією вчені розуміють послідовне входження особистості в суспільне життя, що супроводжується «засвоєнням та відтворенням соціального досвіду внаслідок взаємодії людини зі стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх її вікових етапах» [1, 17]. Варто зазначити, що досвід вмщує усі знання та уміння, які здобуваються в житті, на практиці, а у філософському розумінні – ще й чуттєві сприйняття, які відбивають усі наші знання про матеріальний світ.

Проблема соціалізації особистості, в тому числі дітей і молоді, яка постійно привертає увагу вчених (Г. Андрєєва, І. Кон, М. Лукашевич, А.Мудрик, Б. Паригін та) і вивчається філософією, психологією, соціальною психологією, соціологією, історією та етнографією, педагогікою, теологією,

розробляється, зокрема, в межах розвитку педагогіки культурно-дозвілєвої діяльності (О. Бездверна-Хомерікі, Т.Сущенко та ін.) та соціальної педагогіки, про що свідчать наукові праці (Р. Вайноли, Н. Заверико, А.Капської, Г. Лактіонової, Л. Міщик, В. Оржеховської, А. Рижанової, С.Савченко, С. Харченко та ін.).

Наукові дослідження проблеми доводять, що процеси соціалізації, виховання й розвитку особистості знаходяться у взаємозв'язку. Потрібно зауважити, що особливого значення при цьому набуває особистісно орієнтоване виховання (І. Бех, І. Якіманська). Так, О. Панагушина визначає соціалізацію дітей підліткового віку як процес засвоєння ними соціального досвіду, результатом якого є певні новоутворення в особистісному ракурсі, обумовлені впливом сукупності факторів суспільного буття, особливостями підліткового віку і спеціально організованими соціально-педагогічними діями. Певні новоутворення в особистісному ракурсі слід розуміти як новоутворення психічні – прогресивні надбання психіки, що є узагальненим результатом психічного розвитку індивіда в певному віковому періоді, один із критеріїв адекватності психічного розвитку людини [7, 163.] Одним з основних новоутворень підліткового віку є почуття дорослості.

Необхідно зазначити, що провідною діяльністю в цьому віці є комунікативна. Через спілкування підліток шукає своє місце у соціумі. Для нього важливо не тільки знати, яким він є, але й те, наскільки значуща його індивідуальність для інших. Для дитини підліткового віку важливо знайти свою групу однодумців, погляди яких вона приймає (так звану «референтну групу»), думка яких про неї стає для підлітка визначальною, додає додаткової впевненості у собі. В ній підліток хоче будь-що утвердитися, місце в групі впливає на його поведінкові мотиви, визначає коло його інтересів та уподобань, в тому числі (а можливо, в першу чергу) музичних.

У зв'язку з цим варто зважати на особливий молодіжний соціум (молодіжну субкультуру), що є утворенням неформальних об'єднань молоді. В молодіжній субкультурі відображаються специфічно молодіжні інтереси (спорт, мода, секс тощо) і традиційні форми діяльності (політика, мистецтво, бізнес тощо). У контексті нашого дослідження ми розглядаємо молодіжну субкультуру з традиційною формою діяльності.

Бажання бути дорослішими і незалежними від батьків, всездозволеність у цих неформальних об'єднаннях замість віднайдення свого місця у соціумі, змісту власної особистості, може привести до повної втрати своєї особистості і навіть здійснення протиправних учинків. Спрацьовує так званий «ефект групи», що «поглинає» людину. Негативний вплив у цьому процесі відіграє відсутність дозвілєвих програм, дозвілєво-культурних проєктів та менеджменту дозвілля школярів на державному, регіональному і місцевому рівнях; недостатня професійна підготовка та відсутність мотивації педагогів до її організації та проведення; неналежне фінансове та навчально-методичне її забезпечення; комерціалізація; зниження життєвого рівня багатьох сімей, що робить їх неспроможними забезпечити дозвілля своїх дітей; відсутність партнерської співпраці між загальноосвітніми навчальними закладами, позашкільними і культурно-дозвілєвими установами в організації дозвілля.

Подолати ці недоліки спроможне вокально-хорове навчання учнів, яке все більше захоплює підлітків, виводить їх на конкурси та фестивалі, що визначає їх подальший співацький розвиток.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 208 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад., голов. ред. В.Т. Бусел – К., Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.

3. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л. И. Божович и Л. В. Благоннадежиной; Науч.-исслед. ин-т общ. и пед. психологии АПН СССР. – М.: "Педагогика", 1972. – 352 с.

4. Музика О.Л. Суб'єктно-ціннісна детермінація творчої обдарованості // Вісник Житомирського державного педагогічного інституту. – 1998. – №1. – С. 53-57. <http://lib.iitta.gov.ua>].

5. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия / Е.В.Назайкинский . – М. : Музыка, 1972. – 383 с.

6. Полтавська Н. А. Вплив мистецтва на формування духовних цінностей старшокласників в освітньому просторі / Н.А. Полтавська // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка [зб. наук. праць] – Луганськ: Вид-во ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. – № 17. – С. 151-160 (Серія педагогічні науки).

7. Слятіна І. О. Роль музичного мистецтва в естетичному вихованні підлітків / І. Слятіна [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://seanewdim.com/uploads>].

Liu Jing. Functional analysis of development of vocal hearing of adolescents.

The article reveals the development of the vocal hearing of adolescent children in the process of vocal-choral training. The values of the singer studying teenagers in the conditions of a comprehensive school are determined. Noting the increasing interest of teenagers in vocal art, unfortunately, we have to state that due to the lack of positive influence and proper control by the family and the school, certain negative processes take place in the modern youth and teenage environment, which leads to deepening of their moral and value deformations. Researchers of musical pedagogy drew attention to the problem of the formation of pitch, harmonious, timbre hearing, metrorhythmic sensation, peculiarities of musical perception, polyphonic singing. The development of vocal hearing remained an unresolved problem in the musical pedagogy of the general education school, despite a number of studies in this field. In this regard, it is necessary to conduct a functional analysis of the development of vocal hearing in adolescent children.

The analysis made it possible to define the main functions of this process as a worldview-personal, aesthetically-developing, cultural, emotionally-hedonic, cognitive-educational. Based on the essence of the vocal hearing of adolescents, we note that its development occurs as a result of active mental activity, is ensured by the depth of aesthetic perception. Mental activity involves the activation of such psychological processes as imagination, musical memory, attention and thinking that characterizes adolescence, which ensures the ideological and moral development of adolescents, and it is advisable to go out to music and educational work with them, because during this period a broad and deep spiritual and social growth. The necessity of wide use of these functions in the process of vocal-choral education of adolescents is substantiated.

Keywords: *singing, teenagers, functions, development of vocal hearing.*